

Вечеря Микола Ростиславович,
аспірант кафедри права Приватного вищого
навчального закладу «Європейський
університет»

ІНСТИТУТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Забезпечення участі учасників кримінального провадження є одним із головних завдань органів досудового розслідування та суду. На жаль, на практиці трапляються ситуації, коли потерпілі чи свідки відмовляються давати показання чи ухиляються від вчинення процесуальних дій, змінюють свої попередні свідчення, дають неповні чи не достатньо чіткі показання з огляду на реальну чи потенційну загрозу застосування до них, їхніх родичів та членів сімей насильства, залякування, психічного примусу чи інших форм протиправного впливу.

У більшості зарубіжних країн до осіб, що є носіями певної юридично значимої інформації, застосовується досить велика кількість різноманітних, гарантованих державою заходів із забезпечення їх перебування у статусі свідка та подальшого безпечного існування. Здійснення такого захисту стало досить значною потребою і для українського суспільства.

Програми, що спрямовані на захист учасників кримінального процесу в провідних країнах світу, надають не тільки фізичний захист, але й моральну та матеріальну допомогу потерпілим, свідкам й іншим учасникам кримінального судочинства. Такого роду програми ефективно працюють у Сполучених Штатах Америки (далі – США), Федеративній Республіці Німеччина, Австрії, Франції та інших країнах.

В Україні щодо даної проблематики діє Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-ХІІ «Про забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві» [1]. Спеціальної ж програми, що забезпечує захист осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, немає.

Найбільш успішний досвід у реалізації принципу охорони права і свободи учасників кримінального судочинства на сьогоднішній день склався в тих країнах, які мають давні правові традиції та великий позитивний досвід у цій справі. Насамперед до таких країн можна віднести країни США, Великобританію, Італію, ФРН, Австрію та ін.

Основні положення здійснюваної у США спеціальної Федеральної програми захисту свідків, які свідчать у судах проти небезпечних злочинців (WITSEK), пов'язані із Законом про контроль за організованою злочинністю року, і надають правоохоронним органам досить широкі повноваження щодо створення свідку особливих умов для забезпечення його безпеки та встановлює строки виконання цих умов [2].

Більшість теоретиків та практиків сходяться на думці, що така програма є досить вдалим інструментом із недопущення різних видів впливу на особу, що дає показання у кримінальному провадженні в

статусі свідка, а також врегулює питання відшкодування шкоди особам, що її зазнали в результаті дачі показань, які викривають злочинця. Водночас, окремі науковці небезпідставно зазначають, що реалізація програми із забезпечення безпеки свідків та інших учасників кримінального судочинства має значну кількість дискусійних питань, незважаючи на тривалий період її дії й доведену часом ефективність – це коштовність; переховування свідків від боргів, органів опіки й соціальних служб та ін. [3, с. 246].

У Великобританії надання допомоги потерпілим та свідкам є складовою кримінальної політики держави, у зв'язку з чим ухвалено «Хартію прав жертв». У низці норм законодавства цієї держави відтворено положення Декларації, зокрема передбачено право потерпілого чи свідка заявляти клопотання про нерозголошення в судовому засіданні його анкетних даних [4, с. 177]. Зазначена програма розповсюджується й на осіб, які здійснюють негласне співробітництво з правоохоронними органами, упроваджені в оперативну розробку, і яких необхідно уберегти від помсти. Законодавство країни містить норми, які гарантують анонімність особи, яка повідомляє правоохоронним органам інформацію про злочин. Якщо інформація є корисною передбачено виплату винагороди, як власне й в окремих штатах США.

У ФРН діє федеральна програма захисту свідків, а також приймаються регіональні (місцеві) програми. У країні застосовуються дві системи забезпечення безпеки свідка: довготривалий захист, який забезпечується всіма доступними поліцейськими методами (охорона за місцем його проживання, роботи, в громадському місці та особливо в залі суду), і друга система заходів забезпечення безпеки, яка повністю ізолює свідка від зовнішнього світу та спрямована на сприяння підзахисній особі у виборі нового місця проживання, роботи, в занятті власним бізнесом, а також у наданні необхідної допомоги матеріального плану [5, с. 66–68].

Закон ФРН «Про регулювання питань забезпечення захисту свідків, яким загрожує небезпека» серед іншого містить низку положень, спрямованих на безпеку свідків та потерпілих. Зокрема такі як: приховування даних про особу, надання свідчень у масці або без публічної появи через мікрофон з іншого приміщення та зі спотворенням голосу, спрощення порядку отримання компенсації за заподіяну шкоду, проведення закритого судового засідання [6].

Вартим уваги також є практичний досвід Італії, де Програма щодо захисту свідків була прийнята у 1984 році. Італійське законодавство надає різноманітні види захисту та допомоги залежно від конкретних небезпечних обставин, в яких опиняється особа. Центральна національна комісія на підставі відомостей, наданих поліцією і прокуратурою, визначає небезпеку, яка погрожує «співпрацюючим» з правосуддям особам, констатує причини для надання їм «спеціальної програми захисту» та оцінює значимість і

важливість показань, отриманих від осіб, які потребують захисту [7, с. 26]. Основна проблема, що ускладнює процес успішної реалізації захисту учасників кримінального провадження аналогічна до української - недостатнє фінансування.

Відповідно до Федерального закону № 526 Австрійської Республіки, свідками є особи, яким загрожує небезпека у зв'язку з тим, що вони володіють важливою інформацією щодо справ проваджень про злочини, які пов'язані з організованою злочинністю, проти державного устрою, у сфері незаконного обігу наркотиків та деякі інші тяжкі злочини. Заходи безпеки Австрії подібні до заходів безпеки європейських держав: переміщення свідка на безпечну територію, переселення в інше місце проживання (інше місто, або навіть інша держава); створення нової «історії» життя особи (легенди), оформлення нових документів; особиста охорона; зміна документів особи; встановлення зв'язку нових документів з наявними базами даних; відстеження поштових та електронних повідомлень на основі паролів та логінів, які надала підзахисна особа; соціальна адаптація на новому місці проживання; психологічна допомога потерпілому (свідку) тощо [5, с. 66–68].

Аналізуючи законодавство розвинених країн у сфері забезпечення безпеки учасників кримінального процесу, можна дійти висновку, що у розглянутих державах законодавство, яке регламентує безпеку учасників кримінального судочинства, діє вже тривалий період. У зв'язку з чим механізм надання допомоги та захисту учасників є законодавчо розробленим, тому позитивні зарубіжні практики у цій галузі слід вивчати та використовувати при розробці українського законодавства

Список використаних джерел

1. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>

2. О состоянии и мерах борьбы с организованной преступностью в США. М., 1990. 98 с.

3. Поколюдна М.А. Зарубіжний досвід забезпечення безпеки учасників оперативної розробки. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2016. № 4 (76). С. 241–252.

4. Фітцджеральд Д. Програма забезпечення безпеки свідків. *Правоохоронна діяльність в США*. М., 1998. С. 174–177.

5. Краснова К. А. Защита свидетелей в государствах-членах ЕС. *Международное право*. 2015. № 4. С. 66–86.

6. Good practices for the protection of witnesses in criminal proceedings involving organized crime United Nations Office on Drugs and Crime Vienna UNITED NATIONS New York, 2008.

7. Ноздренко М. В. Міжнародний досвід із забезпечення безпеки осіб, взятих під захист. *Економіка, фінанси, право*. 2015. № 5. С. 24–27.